

Dr. Öğr. Üyesi Levent Korkut
Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Sayın Başkan, Sayın Mahkemenin eski ve yeni üyeleri, kıymetli Venedik Komisyonu Başkanı, Akademisyen ve yabancı konuklarımız.

Benim sunuşum aslında ilk iki sunuşu belki bir noktadan tamamlayıcı nitelikte olacaktır. İlk sunuş oldukça karşılaştırmalı bir bakış açıсыydı, herhalde hukukun en sosyal bilimsel yöntemlere açık alanı karşılaştırmalı hukuk, orada daha amprik daha farklı bir bilgiyi edinmemiz mümkün. Hukukçular olarak fazla alışkın olmadığımız çalışma türleri ama yapmamız gereken çalışma türleri, Osman Can ise doğrudan Anayasa Mahkemesi'nin içtihadına girerek çok farklı bir şekilde iki alanı norm denetimi ve bireysel başvuru alanını karşılaştırdı. Aynı zamanda da hakikaten yeni olan bir alana değindi, iyi yönetim Anayasa Mahkemesi'nin son zamanlarda kullandığı ve benim baktığım kararlar galiba 15 civarında kararında yer verdiği çok enteresan bir kavram çünkü başka mahkemelerde ben pek göremedim bu kavramın kullanıldığını.

İyi yönetim Dünya Bankası'nın oluşturduğu bir kavram, pek çok alanda kullanılmakla birlikte özellikle Kamu yönetiminde yaygınlaşmış bir kullanıma sahip. Bu nedenle de modern ve oldukça yakın zamanlarda gözdeleşmiş bir kavram aslında bu açıdan bakıldığında gerçekten bireysel başvuruda bir farklılık yaratıyor.

Benim sunuşum biraz daha belki teorik düzeyde olacak. Özellikle 20. yüzyıl anayasa yargısı programatiği nasıl ortaya çıktı, Anayasa Yargısı neden popülerleşti, sorusunu sordüğümüzde birçoğumuzun bildiği gibi 20. yüzyılın ana tartışması, ana problemi garantilere kavuşturulmamış bir anayasal sistem ve bunun karşısında oluşan tehditler ile bu tehditleri anayasal sistemin kendi mekanizmalarıyla bertaraf edebilecek durumda olmaması.

Avrupa bu tarihe kadar aslında anayasal yargıya şiddetle direndi diyebiliriz. Amerika ile sınırlı bir uygulamaya sahipti anayasal yargı çünkü Amerika kuruluşundan itibaren ne yasamaya ne başkana güven duymayan ama her ikisini de çok önemseyen bir sistemdi.

İkisinin de vazgeçilmezini bir devlet yaşamında yasamanın da yürütmenin de çok kritik ve önemli olduğunu ama ikisinin de denetlenmesi gerektiğini düşünen tek devlet yapısıydı belki 19. yüzyıla baktığımızda.

20. yüzyılda ise Avrupa hemen 2. Dünya Savaşı'nın öncesinde özellikle parlamentonun üstünlüğü fikrini benimsemiş ve bu açıdan da parlamento işlemlerinin denetlenemeyeceği konusunda da bir görüşe sahip bir bölge, bir kıtaydı.

Fakat 20. yüzyıl olayları değiştirdi tabi ki yirminci yüzyılda yaşananlar aslında anayasaların hiç de güvenceli olmadığını, garantiler sunmadığını bir çeşit deklerasyon gibi kaldığını ortaya koyunca bunları güçlendirecek mekanizmalar arayışı ortaya çıktı.

Aslında savaştan önce ortaya çıkmıştı bildiğimiz gibi, fakat savaş sonrasında popülerleşti ve tüm Avrupa'ya adeta yayıldı. Garantist anayasacılık, Garantizme yönelme herhalde 2. Dünya Savaşı sonrasında en önemli kavramlarından biridir. Bu anlamda bakıldığında yirminci yüzyıl, anayasacılığın hem kâbusu hem de en popüler 100 yılı olmuştur diyebiliriz. İkisini aynı anda yaşadığımız bizim belki yaşamadığımız ama yaşanan bir yüzyıl oldu özellikle yüzyılın ilk yarısı son yarısı ilk çeyreği ve son çeyreği karşılaştırıldığında bunu çok bariz bir şekilde görebiliyoruz.

Bu garantiler meselesi aslında hukuk devletini de çok ön plana çıkardı ve yargıyı ön plana çıkardı. Yargı giderek güçlü bir alan haline gelmeye başladı ve anayasanın üstünlüğü, anayasal hakların garantisi hukuk devleti ve hukuk devleti altında yargı mekanizmalarıyla sağlanmaya çalışıldı.

Belki bu ulus devletin unuttuğu bir şeydi, ulus devletin ortaya çıkışından sonra ve özellikle demokratikleşmesinden sonra yazılı hukuk, normatif yapı, yasalar özellikle de demokratik olarak yapılmaya başlandıktan sonra hukukun başköşesine oturmuştu. Yani yargı bir anlamda yasa karşısında geri adım attı. Ama hukuk tarihine baktığımızda ikibin yıl kadar geriye gittiğimizde Gaius'un hukuk tanımını ele aldığımızda Gaius hukuku kişiler, eşyalar ve davalar olarak tanımlar ve eseri *Institutiones*'te üç bölüme ayrılır kişiler, eşyalar ve davalar olmak üzere. Burada kişiler ve eşyalar bölümünde aslında bizim maddi hukuk diye bildiğimiz kısmı anlatır. Bugün de geçerlidir. Bu hakikaten hukuk evreni ikiye bölmüştür kişiler ve eşyalardır. Kişilerarası ilişkiler, eşyalarla kişiler arasındaki ilişkiler bir ilişkiler bütünü olarak farklı hukuk dallarına varlık kazandırır ve üçüncü kitabı gayisun davalar başlığını taşır ve burada bir Roma Hukuku maksiminden bahseder.

Bu maksim şunu diyor; dava varsa hak vardır, dava yoksa hak olmaz. Şimdi aslında bu ulus devlet sonrası hukuk anlayışımıza çok ters bir bakış açısı çünkü ulus devlet çağında bakış açımız şu; kanun varsa ya da anayasa varsa hak vardır, anayasada ve kanunda düzenlenmemişse hak yoktur.

Yani yazılı hukuku öne alan yargıyı geriye iten bir anlayıştır aslında bu, fakat ikibin yıl önce tam tersini görmekteyiz. 20. yüzyıl bir anlamda bunu tekrar dengelemeye çalışan yargıyı tekrar öne çıkaran bir yüzyıl oldu. Yargının parlak Yüzyıl'ı da diyebiliriz bu nedenle.

21. yüzyıl ne olacak bilmiyoruz ama 20. yüzyılda yargı gerçekten özellikle demokratik hukuk devleti olan toplumlarda devlet yapılarında oldukça önem kazandı ve anayasal demokrasi dediğimiz çerçevede iki ana temel üzerine oturmaya başladı. Bunlardan ilki demokratik müzakere alanı ya da “demokratik deliberation” dediğimiz bütün demokratik toplumun bir araya gelerek karar alma mekanizmaları ve danışma mekanizmalarından oluşan demokratik karar alma mekanizmaları. Bunun kadar önemli ve belki de onun eşlikçisi ve o olmadan demokrasinin de çok işleyemediği bir başka müzakere alanı yargı ve mahkemelere dayalı bir müzakere alanının da ortaya çıktığını görmekteyiz 20. yüzyılda.

Özünde anayasal demokrasi dediğimiz bu iki müzakere biçiminin bir araya gelmesi birbiriyle etkileşmesi zaman zaman ters düşmesi fakat sonuçta uyumu bularak toplumdaki sorunları çözme kapasitesini oluşturmasıdır. Bugün başarısız toplumların devlet yapılarının, iç savaşların, katliamların olduğu yerlere baktığımızda bu iki müzakere biçiminin eksikliği aslında bu toplumları oraya getirdiğini rahatça söyleyebiliriz.

Dolayısıyla bu denge çok önemli ve 20. yüzyılda dengenin demokratik müzakere kısmı hukuki müzakere ile yargı müzakeresi ile tamamlanmıştır. Bu denge ancak ileri götürebilir, bu dengeyi bozmak biri ya da diğeri lehine ciddi anlamda demokratik toplumları krize sürükleyebilecek sonuçlara neden olabilir.

Anayasa yargısı için de aynı tabii durum geçerli hem de daha da geçerli. Çünkü anayasa yargısı temel olarak demokratik toplum yapısı içerisinde normatif düzenin denetlenmesi amacını güdüyordu. Fakat anayasa yargısının Anayasa Mahkemesi modelinde bir iki davalı model, bir de üçlü davalı model var. İki davalı model esas olarak soyut denetim ve somut norm denetimini içeriyor. Üç davalı model de bir de anayasal şikâyeti görüyoruz, iki davalı model özü itibarıyla baktığımızda tam bir anayasallık denetimi sağlamaya

yeterli değil. Hala belki birçok ülkede var örneğin bilmiyorum aranızda var mı? Endonezya da bu tartışılıyor Türkiye'yi de örnek göstermiş hatta bir makalede gördüm. Bir çok ülkede bu tartışılıyor bir çok ülkede hala iki davalı modeller var. Bu iki davalı model için bir tarafını eksik bırakıyor çünkü bu modelde yargı kararlarının anayasaya uygunluğu ve bazı durumlarda da idari kararların Anayasaya uygunluğu meselesi tartışılmıyor. Hukuki olawfre verilebilir ama Almanya'da da anayasayla değil, yani anayasada çok tasvip etmiyorlar aslında çok uzlaşa olamıyor anayasaya giremiyor fakat daha sonra yapılan düzenlemelerle kabul ediliyor.

Türkiye bu trende baktığımızda Almanya, İspanya gibi ülkelerden çok daha sonraki bir tarihte 2010'lu yıllarda bu yolu kabul etmiş, fakat tabii bu yolun kabul edilmesi öncesinde Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye'de durumuna bir bakmakta fayda var anayasal şikâyet yolunun neler oluşturduğunu görmenin önemli bir yolu da geçmişte ne oluyor diye bakmak.

Anayasa Mahkemesi tarihine baktığımızda Anayasa Mahkemesi'nin evet aktivist bir mahkeme olduğunu söyleyebiliriz bu konuda genel bir fikir birliği de var ama aktivist demek zannediyorum yetmiyor. Anayasa Mahkemesi seçici aktivist bir mahkemeydi sadece aktivist bir mahkeme değildi.

Kendi konularında aktivist olan ama birçok konuda da aslında hiç aktivist olmayı tercih etmeyen bir mahkeme yapısı ile karşılaşıyoruz. 1961'den başlayarak 2000'li yıllara kadar bu konuda yapılmış çalışmalar da var bu çalışmalara da baktığımızda aslında aktivizmin oldukça seçici bir aktivizmin olduğunu söyleyebiliriz, kısaca belki de bir iki örnek vermekte fayda var.

Aşağı yukarı 1962 ile 2010 yılı arasında Anayasa Mahkemesi yüzde elliye yakın bir iptal kararı veriyor. Yani iki başvurudan birinde en azından başvurudaki bir maddeyi iptal ediyor. Burada aktivizmin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Sayılar itibariyle bir tek 1980-1983 arası dönem var ki burada bir pasifleşme söz konusu mahkemede, mahkemenin en pasif olduğu dönem fakat bunun dışında oldukça aktif bir mahkeme. Ancak insan hakları boyutu itibariyle baktığımızda bu aktivizmin pek de ön planda olmadığını görüyoruz. Burada enteresan bir dönem var 1970-1973 arası insan hakları açısından mahkemenin en aktivist olduğu dönemlerden birisi ki bu bir muhtıra dönemi biliyorsunuz, askeri muhtıra dönemi bu belki ayrı bir incelemeye konu kılınabilir.

Fakat genel olarak baktığımızda 1961'den 2000'li yıllara kadar mahkemenin insan hakları alanının temelini oluşturan ifade özgürlüğü,

örgütlenme özgürlüğü din ve vicdan özgürlüğü gibi alanlarda böyle aktivist işte içtihadı koyan yani onu izleyen ondan başka bir mimari oluşturan bir havası yok. Bu dönemde mahkemenin daha çok önem verdiği konular mesela memurların hakları, sendikal birtakım meseleler de belki bazı kararları var ama memurların hakları önemli. Mesela disiplin açısından çeşitli kararları var yargı erki, yargı erkinin bağımsızlığına yönelik kararları var, bunlara böyle topluca baktığımızda devlet yapısı içerisinde farklı grupların dengelenmesine yönelik bir faaliyet yaptığımızı bir çeşit aslında demokratik devlet düzeninde olmayan bir kuvvetler ayrılığı yarattığımızın, bu kuvvetler ayrılığının temelleri bürokrasiyle seçilmişler oluşturduğunu buralarda dengeler oluşturmak suretiyle bir yapı kurmaya çalıştığımızı görebiliyoruz.

İnsan hakları çok merkezde olan bir konu değil. Bu dönemde aşağı yukarı verilen kararların yüzde sekseni insan hakları ile ilişkili değil. Yüzde yirmi civarında kararda ve insan haklarına ilişkin daha böyle şeyler var. Gözde olan bir takım konular var. Tabi ki kadın hakları konusunda mahkeme genelde olumlu bir tutum içinde bu dönemde fakat siyasi özgürlükler söz konusu olduğunda bunun pek de olumlu olmadığını görmekteyiz.

1961 Anayasası döneminde 6 parti için kapatma davası açılıyor altısında da kapatılıyor partiler. 1980 döneminde de kapatılan partilerle ve toplam 26 parti 26 galiba en sonda 2009'da bu partilerin Adalet Partisi var 26 diye biliyorum ben. Bu 26 ya da 25 ise de fark etmiyor bir dünya şampiyonu dolayısıyla siyasi özgürlükler açısından oldukça kısıtlayıcı siyasi partileri kapatma yönünden de oldukça bol kararlı bir dönem bu dönem.

Bu dönemin sonrasında ve özellikle 2000'li yılların olumlu reform havalarından da etkilenerek 2010'da yapılan değişikliklerle bireysel başvuru bir yöntem olarak, daha doğrusu bireysel başvuru yerine anayasal şikâyetleriniz daha doğru belki anayasal şikâyet bir dava bir başvuru yolu olarak anayasaya girdi.

Bu giriş ile birlikte aslında çok önemli bir açılım yaptı sadece sayısal olarak o güne kadar çok gözde olmayan insan hakları meseleleri en azından sayısal olarak büyük bir patlama yaşadı. Burada istatistiksel olarak oturumunuz da var durumla ilgili ama benim elde ettiğim bu son bilgilere göre 173.479 şikâyet alınmış bunlardan 89.673 karara bağlanmış, bunlardan 2793'ü esasdan incelenmiş ve 2536 başvuruda en az bir hakkın ihlal edildiğine karar verilmiş. Oldukça önemli aslında rakamsal boyutları itibarıyla baktığımızda elimizde şuan 2.536 ihlal içeren karar var, peki ama bu sayısal artış ya da ilgi yönelimi

ya da davanın kendi yolu ve özellikleri gereği ortaya çıkan durum içeriye ne kadar yansıyor? İçerik ne kadar bununla belirleniyor? Buna baktığımızda aslında içerik açısından bazı sorunun hala devam ettiğini söyleyebiliriz.

Burada ben, basit olarak bir yorum meselesine değil ama Sayın Arslan'ın belirttiği gibi genel olarak mahkeme nasıl bir akıl kullanıyor, mahkemenin akli nedir, nasıl bir haldedir ona bakmak istiyorum.

Sayın Arslan sabah akıl ile hukuk arasında bir bağlantı kurdu 20. yüzyıl aslında irade ile kavranan kanundan akılla kavranan kanuna geçiş yüzyılıdır. Artık romantizmin döneminin bittiğini, iradenin esas olduğu hukuktan aklın gücüyle aklın yol gösterici ile yorumlanan hukuk'a geçildiğini ya da bunun yöntemlerin geliştiğini görmekteyiz. Bu yöntemlere genel olarak baktığımızda aslında pratik akıl dediğimiz akıl yönteminin hukukla uzun zamandır antik çağdan beri olan ilişkisinden de bahsetmemiz gerekir.

Aristo üç tür faaliyetten bahseder insan faaliyeti olarak bunlardan ilki üretme yeni bir şey ortaya koyma faaliyettir, ikincisi gündelik yaşamın eylemleri ile ilgili görüşlerimiz, düşüncelerimiz ve bunlarla ilgili oluşturduğumuz akli faaliyetlerdir, üçüncüsü ise teori kurmak ya da kuram oluşturmaktır teoriye.

Bu pratik akıl günlük yaşama cevap vermemiz ve günlük yaşamı değerlendirmemiz aslında bizim gibi toplumların en az uyguladığı bir faaliyet ne yazık ki. Modernleşmenin 3. Dünya versyonunda bu faaliyet nedense pek önde değil. Belki tarihsel olarak öyle değil ama bugün yaşayan toplumlarda bunu böyle görüyoruz birçok toplum bundan muzdarip. Ama ne var bundan açılımlar var mesela Latin Amerika çok önemli bence bir açılım yaptı son otuz kırk yılda hem demokratik müzakerecilik hem de hukuki müzakerecilik anlamında.

Otuz kırk yıl önce Türkiye'den çok geri bir demokrasi olan Latin Amerika ülkeleri hatta demokrasi olmayan Latin Amerika ülkelerinde bugün iki ya da üç demokrasi olmayan yapı kaldı ve hukuk alanında da aynı çapta gelişme kaydetti. Bu gelişmeleri bizde kaydediyoruz fakat biraz yavaş, biraz geriden geliyoruz. Demokratik alanda belki daha çok gidecek yol var ama hukuk müzakereciliği alanında da daha gidecek yol var. Neden çok gidecek yol var, çünkü müzakereci bir hukuk yapısı içerisinde bir yargı yerinin üç boyutla irdelenmesi ve değerlendirilmesi gerekir.

İlki karar öncesi dönemde ne oluyor, karar vermeden önce ne oluyor. İkincisi karar aşamasında ne oluyor üçüncüsü karardan sonra ne oluyor. Bu

üçü aslında birlikte değerlendirilerek bir mahkemenin performansı ortaya konulabilir sadece hangi yorum yöntemi uyguladığı değil aslında total olarak bu süreçleri mahkemenin nasıl yönettiği, nasıl ele aldığı önemlidir. Mahkeme karar öncesi dönemde aslında mümkün olduğu kadar bunu izleyen, dinleyen ve her türlü tartışmayı o dava konusu olayla ilgili her şeyi toplayan ve buna meraklı bir şekilde yapan önyargısız bir şekilde yapan bir yargıçlar topluluğu olmalıdır ki, karar aşamasında bu topladığı bilgiler üzerinden bir akıl yürütmeyi gerçekleştirebilirsin. Zannediyorum Türkiye’de ilk kez Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru ile bu alanda önemli adımlar atılmasına neden oldu. Gerek başvuruların toplanma yöntemleri ve gerekse Türkiye’de aslında pek alışık olunmayan işte üçüncü tarafların sunuşlarının alınması ve bunlara bakılması bunlar aslında çok önemli gelişmeler yani informal olsa bile çok önemli gelişmeler bu aslında Türkiye’de alışık olduğumuz yargı ve mahkeme yapısının ötesine geçtiğini gösteriyor.

Karar aşamasında çok önemli farklılıklar var tabii. Karar deyince mahkemenin yapısı kararların içeriği önem taşıyor. Biraz önce konuştuğumuz yeni kavramların kararlara yansıdığını görüyoruz. Evet iyi yönetim bir kavram yansıyan, benim bulduğum bir başka yenilik çoğulculuğun tanımıyla ilgili. Çoğulculuğu uzun müddet Anayasa Mahkemesi aslında kavram olarak bile kullanmamış benim saptadığım kadarıyla 1978 yılında ilk kavram olarak kullanılması bunu açıklama tanımlama faaliyetinin erken dönem bireysel başvurularda yapıldığını görüyoruz ve burada kullanılan mesela bir ek kavramlaştırma tanıma hoşgörünün ötesinde tanımaya altını çizen tanımayı belirleyen bir karar var. Özellikle ahlak felsefesine baktığımızda tanıma mı hoşgörü mü diye yazın binlerce makale çıkar karşımıza bu bir çatışma alanıdır aslında. Son dönemlerde hoşgörücülerle, tanımacılar ve ortadan gidenler karşınıza çıkar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de tanımayı kullanmıyor esas olarak hoşgörü üzerinden hareket ediyor ve bu önemli bir yeni kavramlaştırmadır.

Burada çok önemli bir başka mesele başka boyut var. Ona değinmek gerekecek Türkiye’de anayasa yargısının çok temel sorunlarından birisi mimari eksikliği yani yorum dediğimiz zaman sadece bir anda bir kararda yapılmış bir faaliyeti anlıyoruz belki ama bu yorumlardan oluşan değerlendirmelerin ve içtihadın bir mimari şekilde kurgulanması ve bunun tutarlı bir şekilde uygulanması açısından bakıldığında Türkiye’de anayasa yargısı gerçekten uzun vadede sadece bireysel başvuru dönemini kastetmiyorum sınıfta kalıyor.

Bunun temel nedeni içtihadın oluştuktan sonra birincisi inişli çıkışlı bir kullanım izlemesi yani içtihadın benzer olaylarda uygulanmaması, bu uygulanmama nedeniyle aslında içtihadın gücü de tam olarak test edilemiyor bu içtihat isabetli mi değil mi her benzer olaya uyuyor mu, uymuyor mu uymadığını görsek belki onu değiştireceğiz başka bir yere varacağız ama tutarsızlık bunu da engelliyor ve biz bir türlü birinci katın üzerine çıkamıyoruz. Anayasal mimarinin anayasal içtihatlar mimarisinin oluşmasında tekrar tekrar zemine dönüyoruz ve oradan tekrar yapıyı kurmaya başlıyoruz.

İkincisi içtihadın çok farklılaşması mesela kamu yararının ne olduğu konusunda anayasa yargısına baktığımızda bu özellikle soyut kavramlarda ortaya çıkıyor her şey söylenmiştir aşağı yukarı bugün devlet değerleri denmiştir, toplum yararı denmiştir, çoğunluğun değerleri denmiştir aslında tanımlanamaz denmiştir, belirsizdir denmiştir fakat hak temelli bir bakışla kamu yararının değerlendirildiği karar sayısı hakikaten çok azdır. Genelde bu kavramların yan kavram öbekleriyle birlikte ele alındığı ve değerlendirildiği kararların sayısı son derece az. İşte bu iyi yönetim kavramı mesela bir yerde kamu yararını dengelemek amacıyla kullanılmış yani hak temelli daha yan kavramlarla desteklenerek kamu yararını ele alan karar sayısı çok az ki biraz önce bahsedildi bu diğer denetim alanlarında çok daha zayıf adeta diğer denetim alanlarında eski tarz sürdürülüyor.

Burada özellikle örnek vermek gerekirse yakın zamanlarda verilen cinsel yönelime ilişkin karardaki genel ifade genel hükümdeki ifadeler çok fazlasıyla 1980'li ve 1990'lı yılları anımsatan bir Anayasa Mahkemesi portresi çizmekte. Sayın başkanın çok güzel bir yirmi sayfalık orada karşı oy yazısı var, bence daha günümüzü temsil eden bir durumda, bu mimari oluşturamamanın zaman zaman bizi savurduğunu konjonktüre bağlı olarak o günkü şartlara bağlı olarak şöyle veya böyle bir tutum takınma ihtiyacı duyduğumuzu söyleyebiliriz.

Bu da sağlam güçlü temelli bir mimarinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile örneğin Türkiye'deki anayasal yargı sistemini karşılaştırdığımızda belki en önemli farklılık burada ortaya çıkıyor. Artık Anayasa Mahkemesi de argümantasyonda daha düzenli, işte paragrafları numaralıyoruz, düzenli yazıyoruz, bunlar yargıya da örnek oluyor çok önemli bence özellikle bir kararı iyi anlayabilmek gramerin düzgün olması anlaşılabilir olması, argümantatif olması. Ama mimariye gelince, mimarinin yükselmesi gerekiyor daha sağlam yapıların içtihat bloklarının

oluşması ve bu blokların korkmadan cesaretle ve bütün benzer olaylara uygulanması başarısızlığa uğradığı yerde de yeniden akıllar yürüterek farklı noktalara gidilmesi gerekiyor ki gerçekten bizim yargımız evrensel alana kavramlar üretebilsin.

Kavramları üretiyoruz fakat kullanmıyoruz, bu tanıma kavramı mesela çok önemli bir kavram ama kullanıldığı karar sayısı yok yani bunu benzer bütün durumları uygulayabilmeli ve acaba oluyor mu diye bakmalıyız, olmuyorsa ne yapacağız diye o zaman belki farklı kavramları da geliştirebiliriz.

Avrupa İnsan Hakları yapısıyla bizim yapımız arasındaki belki en önemli fark bu. Orada başarısızlıklar yok mu var ama oradaki başarısızlıklar ki bence Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Leyla Şahin kararı tam bir başarısızlık örneğidir. Bu karar ama oradaki mimariyi bozmuyor tam tersine o kadar oradaki mimari içinde sırtıtmaya başlıyor ve eleştirilmesi de kolay oluyor o yüzden belki.

Bu mimari işine önem vermeliyiz Anayasa Mahkemesi yeni kavramlar geliştiriyor güzel sonuna kadar destekliyoruz bu tutumu işte yönetim, iyi yönetim, tanıma, hoşgörünün alternatifi olarak bir tanıma kavramı, çoğulculuğun tanımlanması çabaları birçok alanlardaki diğer çabalar vs. Fakat bunları birleştirip bir mimari bütüne kavuşturmak bunu hak temelli bir eksene oturtmak zannediyorum önümüzdeki en büyük mücadele alanı olacaktır.

Teşekkür ederim dinlediğiniz için.